

РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

THE ROLE OF POSTAL EDUCATION INSTITUTIONS IN FORMING POSITIVE MOTIVATION TO SCIENTIFIC AND RESEARCH ACTIVITIES IN HIGH SCHOOL STUDENTS

У статті проаналізовано значення Малої академії наук у формуванні позитивної мотивації до науково-дослідницької діяльності в учнів старшої школи. Автор обґрунтовує думку, що саме закладам позашкільної освіти належить визначна роль у розвитку дитячих дарувань і творчої особистості. Адже за сучасного темпу життя інтелектуальні та мобільні здібності молодого покоління набувають усе більшого значення. І перше місце в розвитку означених якостей належить науково-дослідницькій діяльності школярів у контексті навчального процесу Малої академії наук. Зауважено, що науково-дослідницька діяльність учнів старшої школи в умовах Малої академії наук буде ефективною, якщо вона правильно вмотивована і принесе реальну наукову та практичну користь.

Ключові слова: заклади позашкільної освіти, Мала академія наук, позитивна мотивація, учнівська молодь, учні старшої школи, науково-дослідницька діяльність.

В статті проаналізовано значення Малої академії наук в формуванні позитивної мотивації к науково-дослідницької діяльності у учнів старшої школи. Автор обосновывает мнение о том, что именно заведения внешкольного образования играют значительную роль в развитии детских дарований и творческой личности. Ведь при современном темпе жизни интеллектуальные и мобильные способности подрастающего поколения приобретают все большее значение. И первое место в развитии указанных качеств отведено научно-исследова-

тельской деятельности школьников в контексте учебного процесса Малой академии наук. В публикации также обращается внимание на то, что научно-исследовательская деятельность учащихся старших классов в условиях Малой академии наук будет эффективной, если она правильно мотивирована и приносит реальную научную и практическую пользу.

Ключевые слова: учреждения внешкольного образования, Малая академия наук, положительная мотивация, учащаяся молодежь, учащиеся старших классов, научно-исследовательская деятельность.

The study analyzed the significance of the Small Academy of Sciences in the formation of positive motivation for research activities in high school students. The author substantiates that the institutions of extracurricular education have a role in the development of children's talents and creative personality. After all, in today's rapidly changing pace of life, the intellectual and mobile abilities of the younger generation are becoming more and more important. And the first place in the development of these qualities is the research work of students in the context of the educational process of the IAU. The publication also draws attention to the fact that the research activities of high school students in the Small Academy of Sciences context will be effective if it is properly motivated and brings real scientific and practical benefits.

Key words: out-of-school educational institutions, Small Academy of Sciences, positive motivation, student youth, high school students, research activities.

УДК 374.015.3:[001.89:005.32]

Бунчук О.В.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри педагогіки
і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасних умовах модернізації системи освіти в Україні, визначення нових завдань, пов'язаних зі змінами в підготовці особи до життя і практичної діяльності, зростає роль закладів позашкільної освіти. Сьогодення потребує від закладів освіти формування всебічно розвиненої особистості. Виявити, знайти і розвинути творчу особистість, здатну діяти раціонально – це безпосередня функція Малої академії наук (далі – МАН) України. Важливою ланкою цієї системи є наукові гуртки, участь в яких для багатьох дітей є кроком у доросле життя. Науково-дослідницька діяльність допомагає учнівській молоді оволодівати вмінням самостійно здобувати нові знання на основі наукового аналізу довколишнього світу, розвиває мислення, стимулює формування пізнавальних здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні основи використання дослідницьких завдань у вихованні творчої особистості, залучення школярів до наукової творчості розроблені в працях Г. Альтшуллера, Ш. Амонашвілі, В. Андрєєва, С. Балашової, І. Зязюна, Н. Ничкало, В. Обозного, Г. Пустовіта, В. Редіною. В їхніх роботах зазначається, що формування й розвиток творчих здібностей, творчої активності дітей у процесі дослідницької діяльності полягає в керованому розвитку інтелекту особистості шляхом навчання здобувати знання, які забезпечують формування не лише світогляду дитини, а й її життєвих цінностей.

Мета статті – висвітлити значення закладів позашкільної освіти у формуванні позитивної мотивації до науково-дослідницької діяльності в учнів старшої школи.

Виклад основного матеріалу. Ранній успішний досвід творчої інтелектуальної діяльності особистості значно полегшує подальшу навчальну, освітню і наукову діяльність, оскільки дослідження свідчать, що вчитися мислити та самостійно працювати у вищому навчальному закладі, не навчившись цьому в школі, практично неможливо. Науково орієнтована діяльність школярів сприяє ранньому виявленню й розвитку професійних схильностей дітей і підлітків, формуванню лідерських якостей, умінню працювати в команді, аргументовано доводити свою думку, залученню до наукової праці. Науково-дослідницька робота школярів в умовах МАН – це один із видів пізнавальної діяльності, який є природним продовженням і поглибленням навчального процесу шляхом вивчення конкретних тем і проблем завдяки використанню системи методів досліджень, що сприяє розвитку в учнів наукового мислення, потреби в інтелектуальному становленні, саморозвитку та самовихованні, який здійснюється під керівництвом ученого-педагога [4, с. 6].

Перед кожним науковим керівником ставиться завдання – навчити учня бачити наукову проблему і вміти її дослідити, використовуючи для цього різні форми і методи наукових досліджень. Кожен учень отримує тему дослідження від наукового керівника, якого відвідує один-два рази на тиждень. Програму науково-дослідницької роботи, завдання, етапи її виконання, звіт розміщують у «Щоденнику з науково-дослідної роботи учня», яким він користується під час включення в науково-дослідну діяльність. Основною формою звіту за виконану науково-дослідницьку роботу є захист наукової роботи на обласному рівні [4, с. 7].

Важливими умовами реалізації науково-дослідницької роботи є такі:

- готовність наукових керівників до спілкування з учнями старшої школи з урахуванням їхніх вікових особливостей;
- використання інноваційних технологій;
- виділення школярами вільного часу для занять у бібліотеці, консультацій у фахівців, роботи в електронних бібліотеках;
- долучення учнів до взаємодії зі студентами, викладачами ВНЗ, педагогічними працівниками.

Педагогічний досвід неодноразово засвідчив, що науково-дослідницька робота учнів старшої школи є серйозним чинником розвитку творчого потенціалу. У процесі роботи над дослідженням у школярів розвивається самостійність і критичність мислення, вміння аналізувати, узагальнювати, систематизувати і класифікувати бібліографічні джерела.

Велика роль в успішній науково-дослідницькій діяльності учнів старшої школи надається мотивації цієї діяльності. Ця рушійна сила на різних рівнях має різні назви – допитливість, пізнавальний інтерес, жадання знань тощо. Спрямованість до об'єкта пізнання та настанова на творчість визначають голо-

вний напрям науково-дослідницької діяльності школяра. Цілеспрямованість передбачає вміння правильно організувати й розподіляти в часі свою працю, бачити перспективу роботи, її послідовні етапи. Вона стає особливо продуктивною, коли переростає в пристрасть. І. Павлов у своєму листі до молодих учених писав: «Великої напруги і великої пристрасті вимагає наука від людини. Будьте пристрастні у своїй роботі і у ваших шуканнях» [2, с. 4].

Проникнення до світу невідомого, розкриття глибокої гармонії та дивовижної різноманітності явищ, захоплення красою пізнання закономірностей, що відкривається перед людиною, відчуття сили людського розуму, усвідомлення влади, яку людина завдяки науці набуває над природою і суспільством, породжує багату гамму відчуттів і сильних людських переживань, невід'ємних від творчих шукань учених: задоволення, захоплення, здивування (з якого, як вважав Аристотель, починається всяке пізнання) [2, с. 4].

Для створення умов позитивного ставлення учнів старшої школи до написання науково-дослідницьких робіт у МАНі необхідно проводити індивідуальну роботу з обдарованими школярами, розвивати необхідні навички на уроках та в позаурочний час у закладі загальної середньої освіти.

На цьому шляху є кілька етапів: 1) пошук творчо розвинених дітей, вивчення науково-пізнавальних інтересів учнів, що впливає як на вибір теми дослідження, так і на його перебіг; 2) системне використання технології проблемного навчання. Готуючи дітей до написання науково-дослідницьких робіт, варто звернути увагу на готовність дитини до такого виду діяльності; 3) мотивація до написання та захисту науково-дослідницьких робіт. Проблема формування мотивації до науково-дослідницьких робіт завжди була актуальною. Як відомо, зміст дослідження, його значущість для учня лежать в основі мотиваційної сфери. Від змісту роботи залежить спрямованість школяра, тобто мотиви науково-дослідницької діяльності; 4) використання на уроках технології проблемного навчання, в основі якої лежить забезпечення учителем умов для самостійної пошукової діяльності школярів із вирішенням навчальних проблем; 5) застосування проектної методики, метою якої є прищеплення учням уміння користуватися дослідницькими прийомами: збирання інформації, аналізу, висування гіпотез, уміння робити висновки.

В умовах науково-дослідницької діяльності МАН мотивами учнів старшої школи можуть бути як безпосередня цікавість до завдання в процесі навчання, так і усвідомлення важливості отримуваних знань у майбутньому (особливо для професійного самовизначення старшокласників), прагнення самоствердитися серед товаришів, випробувати й виявити свої здібності, знайти своє місце в колективі, дістати схвалення дорослих. Для багатьох прогресивних учених важливим стимулом науково-дослідницької

діяльності є користь, яку вони можуть принести суспільству.

У процесі дослідження ми виділяємо зовнішні і внутрішні мотиви. Зовнішніми мотивами є: 1) прагнення до матеріальних вигод, до забезпечення свого пріоритетного становища в науковій спільноті; 2) об'єктивні обставини, наявність проблемної ситуації тощо. До внутрішніх мотивів можна віднести: 1) конкуренцію, прагнення перевершити суперників тощо; 2) незадоволеність своїм становищем, прагнення до самовираження, самоактуалізації в учнівському колективі.

Між внутрішньою і зовнішньою мотивацією складаються складні відносини. Зовнішня мотивація стає двигуном наукової діяльності лише за допомогою внутрішньої мотивації, оскільки на переваги, виражені в термінах зовнішньої мотивації (пріоритет, слава, матеріальна винагорода тощо), учений має право претендувати лише після відкриття, отримання нових фактів, до яких неможливо дійти без внутрішнього мотивування, що зумовлюється наочно-логічною структурою завдання [2, с. 5].

На думку А. Маслоу, справжнє задоволення людина отримує лише за реалізації потреби у творчості та самоактуалізації. Саме тоді вона стає самою собою, індивідуальністю, яка досягає власної досконалості, самовираження. Задоволення потреби в самоактуалізації, яка залежить від задоволення естетичних, когнітивних потреб і потреб у самореалізації – це творча діяльність, вона не заповнює щось, а створює нове в людині, постає як експресія, зростання й розвиток людини [3].

Звертаючись до іншого погляду вчених на систему мотивації науково-дослідницької діяльності школярів, виділяємо такі три групи мотивів:

1) пізнавальні – цікавість до здобуття нових знань, фактів, ідей, прийомів самостійного набуття знань, вдосконалення власної науково-дослідницької діяльності;

2) соціальні мотиви – передусім сфера застосування отриманих результатів дослідницької діяльності. Тобто чітке розуміння мети проведення досліджень та практичне застосування результатів;

3) власний приклад педагога-керівника (наукова діяльність, активна участь у різноманітних конференціях, друкування у фахових періодичних виданнях тощо).

Отже, науково-дослідницька діяльність учнів старшої школи в умовах МАН буде ефективною, якщо вона правильно вмотивована і приносить реальну наукову та практичну користь.

Формування позитивної мотивації до науково-дослідної діяльності школярів буде успішним, якщо:

– забезпечується реалізація суб'єкт-суб'єктного підходу до учнів, заснованого на позитивній спрямованості навчального процесу;

– дотримується наступність у формуванні досвіду науково орієнтованої навчальної діяльності на всіх

вікових етапах навчання, вибудовується система безперервної освіти;

– забезпечується включення кожного учня до спеціально організованої діяльності, що передбачає її гуманістичну спрямованість, вільний вибір, задоволення потреб школярів у реалізації творчих здібностей;

– враховується наукова, гуманітарна і культурологічна спрямованість освіти, варіативність, проблемність, особиста значущість науково-дослідної діяльності учнів для їхньої самореалізації, самоствердження;

– надається організаційно-методична підтримка педагогічним кадрам [2, с. 6].

У підсумку аналізу мотиваційної складової частини науково-дослідницької діяльності учнів старшої школи варто зазначити, що мотивами цієї діяльності можуть бути знання, пов'язані із проблемною, афективною, вольовою і смисловою характеристиками суб'єкта, емоційні відносини, здатні спонукати до цієї діяльності. Ми згодні з думкою О. Леонт'єва про те, що і сам мотив як комплексний спонукач, і регулятор науково-дослідницької діяльності виконують когнітивну функцію, яка посилюється в мотиві її зв'язком з іншими елементами його підструктури [2, с. 6].

Висновки. Педагогічний досвід і практика довели: закладам позашкільної освіти належить пріоритетна роль у розвитку творчої особистості. У сучасних суспільно-політичних умовах інтелектуальні та мобільні здібності особистості набувають усе більшого значення. Підготовка учнів до науково-дослідницької діяльності в МАН – процес складний і кропіткий. Але якщо робити це вмотивовано, то можна отримати високі результати, адже творча самореалізація учнів у процесі науково-дослідницької діяльності сприяє формуванню їхньої комунікативної компетентності; самостійне дослідження наукової проблеми є надійною базою для роботи над темою, що цікава саме цьому учню, забезпечує формування особистісно орієнтованого освітнього простору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алфімов В., Соболевська Т. Науково-дослідницька робота – розвиток творчої особистості ліцеїста. Рідна школа. 2000. № 5. С. 52–53.

2. Куценко І. Мотивація науково-дослідницької діяльності учнів – запорука успішності в навчальній і позанавчальній роботі. Теорія та методика управління освітою: електронне наукове фахове видання. 2008. Вип. 1. URL: <http://umo.edu.ua/katalogh-vidanj/elektronne-naukove-fakhove-vidannja-teorija-ta-metodika-upravlinnja-osvitoju-vipusk-1-2008>.

3. Maslow A. Motivation and Personality. N. Y., 1954. 400 p.

4. Сидорчук Н., Антонова О. Мала академія наук як форма організації наукової діяльності учнів: метод. рекомендації. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. 35 с.